

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון ת"ע | פרשת כי תשא - פרה | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

כיצד יש לנהוג במחלוקת הפוסקים בפקוח נפש של רבים

א. חכם אחד אוסר ואחד מתיר. ב. בדיני פקוח נפש. ג. ללכת אחר רוב חכמה. ד. אחד מהם רבו. ה. שני בתי דינים באותה העיר. ו. קיבל על עצמו אחד מהשני בתי דינים. ז. תקנת גדול הדור. ח. הוראות הנוגעות להולכים ע"פ בית דין אחר. ט. בדיני פקוח נפש.

א. חכם אחד אוסר ואחד מתיר

איתא בע"ז (נ) א"ם היו שני חכמים א' אוסר וא' מתיר, אם היה א' מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו הלך אחר המחמיר. ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל. וכן הביאו הר"ף (ב), הרא"ש (פ"א סעי' ג), הרמב"ם (מצרים פ"א ה"ה) והרמ"א (ח"מ ס"י כה סעי' ב). ועיי' בהק"ל (ו"י"ד ס"י פב) דאם א' אוסר וב' מתירים צד התר מוכרע טפי משום שהם רוב, ואם נשאו ונתנו יחד אין המיעוט רשאי להורות כדעתם כי כח הרוב ביטלה את דעתם, ע"כ. ועיי' ש"ש (ו"י"ד ח"ב ס"י קט ד"ה וה"מ"ל) שכת' שאם נפל ספק באיזה עיר אזלינן בתר רוב חכמי העיר ואם שאין זה ביור נגמור כי אפשר שחכמי שאר ארצות יסכימו עם המיעוט, אבל לא צותה תורה לטרוח אחר כל חכמי ישראל. ועיי' במהר"ם שיק (אה"ע ס"י כ ד"ה מיהו) ובחזו"א (ערלה ס"י יא ס"ק ז). ועוד בזה בשמעתא עמיקתא גליונות מ"ו, מ"ז, קס"ז ושפ"ו.

ב. בדיני פקוח נפש

וזה בהוראת איסור והיתר. ובהוראת הנוגעת לפקו"נ אזלינן לחומרא דהרי קיי"ל דספק סכנה לחומרא, וכן מבאר ברבינו ירוחם (ני"ז ח"ב ע"ג י"ד הובא בב"י או"ח ס"י תריח) ועיי' בשמעתא עמיקתא גליונות קצ"א, ש"ח ושכ"א. ואפילו במקום שיש רוב פוסקים המקילים דבר וסוברים שאין משום סכנה, י"ל דאזלינן לחומרא, דבמקום פקו"נ לא אזלינן בתר רובא כדאיתא באו"ח ס"י שליט דאפילו הו"ט עכו"ם וישראל א' בחצר ופירש א' מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת מפקחין בשבת.

אלא שבאמת מצינו מח' ראשונים בהבנת מסקנת הש"ס יומא (פג - פג) דאמרו דחולה מאכלין אותו ביוה"כ ע"פ בקיאין. דעת רוב הראשונים (חלקם הובאו להלן) כפשט הגמ' שם שבסכנה לא אזלינן בתר רוב דעות, וע"כ אף אם רוב הרופאים אומרים שהחולה יכול לצום ביוה"כ מ"מ מאכלים אותו ע"פ מיעוט הרופאים שאומרים שאינו יכול לצום, וכן דעת הטשו"ע (ס"י תריח סעי' ז), דלא כהשאלות (שמות שאילתא לה) ודעמיה דס"ל שהולכים אחר רוב דעות כמו שמצינו בסנהדרין דאזלינן בתר רובא אף לענין נפשות. ועיי' ברמב"ן (תה"א שער המיחוש עין הסכנה) איך שביאר הש"ס אליביהו. ועיי' שכת' לדחות דלא דמי לסנהדרין, דשאני התם דכולהו דיניי ניהו, אבל הכא כיון דאיכא תרי דאמרי צריך, אינך לא צריכי לן לאומדנא כלל וכמאן דליתנהו דמי.

ג. ללכת אחר רוב החכמה

ובמקום שיש משום רוב חכמה ובקיאות מצינו לרמב"ן (שם) שכת' בענין רופאים החולקים האם צריך להאכיל חולה ביוה"כ משום פקו"נ, שאם הם שוים במנין הולכים אחר החכמה ובקיאות בין להקל בין להחמיר, אבל בא' כנגד שנים, אפי' אם היחיד הוא מומחה והשנים אחרים אינם מומחים, הולכים אחר השנים ואין דבריו של הא' כלום, אבל אם הא' מופלג בחכמה מאוד חוששין לדבריו אם אומר צריך אפילו במקום שנים, ולא אמרינן דאין דבריו של א' במקום שנים.

ועיי' שביאר דמצינו דאזלינן אחר רוב חכמה מהא ששינו לעיל בע"ז דאם היה א' מן גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואע"ג דבסנהדרין הולכים אחר רוב דעות ולא אחר רוב בקיאות, התם דיינין הים וכולם צריכים לאותו הדין, ומדינא לא היה ראוי להיות דין עד שיוסקימו כל הצריכין לדעת א' אלא דרמנא אמר אחרי רבים להטות, אבל הכא שומעין לחכם, והשני אינו ראוי להיות נשאל בפני מי שגדול ממנו בחכמה וכלי הוא, מיהו א' מיהו א' כיון שכולן רופאים ויודעים במלאכה זו אין דבריו של יחיד במקום שנים, מ"מ במופלג מהם בחכמה חוששין לדבריו להחמיר אפי' במקום רבים, אבל להקל כדן היחיד, דאשכחן לענין ב"ש וב"ה ביבמות (יד) דאזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי ניהו, אבל כיון שבי"ש מחדדי טפי חוששין לרוב חכמה להחמיר, ע"כ. ודעת הרא"ש (שם) והטור (שם) שאין הולכין אחר בקיאות כלל.

והנה הרמ"א (שם סעי' א) פסק כהרא"ש והטור. אבל הב"ח (אות ה) והמ"א (ס"ק ט) פסקו כהרמב"ן דבשוין הולכין אחר הבקי אם הוא מופלג בחכמה. והמ"ב (ס"ק ח) הביא פלוגתתם, וסיים שאכן אם אותן האומרים שצריך הם מרובין אזלינן בתר ידידהו להקל אף שאינן חכמים ופקיאין כ"כ (דצוה מצרף דעת הרמב"ם שם דאזלינן בתר רוב דעות). ועיי' ש"ס (ס"ק ז) שאם הרופא ההוא מופלג בחכמה יותר מאחרים וישקו"נ לדבריו בחכמה וכלי הוא, שמהם א' מהם רבים גדו. ומ"מ עיי' שכת' שיש משמע דס"ל שאם רוב דעות רוב חכמה אזלינן בתרייהו. ולפי"ז מבאר דבסכנה לא אזלינן בתר רוב בקיאות וחוששין אף למיעוט מפני הסכנה. וי"ל שה"ח בני"ד דאף אם הרוב נוקט שאין חשש סכנה ויש מיעוט שאומר שיש חשש סכנה דיש לחוש. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון ת"ה.

ד. אחד מהם רבו

אלא דאיתי יש לזון כשרבו פוסק שאין לחוש לפקו"נ אם רשאי ללכת כדבריו ולא לחוש לחולקים עליו אפילו אם הם רבים. דאיתא בשבת (קל) במקומו של רבי אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת (לצורך ברית מילה אע"פ שלדעת רבנן מכשירי מילה לא דוחים שבת), במקומו של ריה"ג היו אוכלין בשר עוף בחבל (דלא כחכמים הסוברים שאסור מדרבנן). והוכיח מכאן הרשב"א (ח"א ס"י רג) שאם יש רב אחד במקומו ולמדו הן הולכים אחר דבריו. ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ א' מגדולי הפוסקים כגון ע"פ הלכות הרי"ף או ע"פ חבור הרמב"ם, והרי עשו אלו הגדולים כרבים. ומיהו אם יש שם א' חכם וראוי להוראה ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירין, נוהג בו איסור, שאין אלו כרבים ממש דבמקום רבים אילו יעשו שלא כדבריו יקלו בכבוד רבם במקומו, ע"כ.

ה. שני בתי דינים באותה העיר

ובעירובין (נ) מבואר שלפני שיצאה בת קול ונקבע הלכה כבית הלל "הרוצה לעשות כבית שמאי עושה, כבית הלל עושה". ויש לתמוה איך רשאי לעשות ככאחד מהם אף לקולא, והרי קיי"ל דבאו' לך אחר המחמיר. וכבר עמד בזה הריטב"א (ע"ז ז. ד"ה היו) וכת' דלדידהו גופיה ודאי כיון דשקולין ניהו וכל א' עומד בשמועתו, כל א' נוהג כדבריו אפי' לקולא. ואחרים הביאו לעשות בהוראת הולכין אחר המחמיר דבאו' דוקא בענין אחר כיוצא בזה, אבל באותה חתיכה שנהלכין עמה שחלוקה בין דשקולין הם וכי הדדי איפליגו בה, אין הוראת אסור חל באותה חתיכה, ורשאי המיקל להורות לאחרים קולא באותה חתיכה, ע"כ. וכן מצינו במהריב"ל (ח"א ס"י עה) דהיכן שיש כמה בתי דינים וכדו' באותה עיר חשיב ספק, שהרי כת' דמה דאשכחן במקומו של ר"א היו כורתים עצים כו' בשבת, דוקא בימיהם שבכל עיר ועיר היה להם רב א' שהיה מלמדם כדאמרי' כל פרוואה נהוג כרב נהרדעא כו' וכל עיר ועיר היו מחויבים בכבוד מלמדם, אבל אנו בזמנים האלו כל הפוסקים והרבנים אשר מימיהם אנו שותים הם רבותינו ואנו מחויבים בשל תורה ללכת אחר המחמיר, ע"כ. והביאו הגט פשוט (כלל א' אד"ה ג) לענין גיטין.

ועיי' בחזו"א (בבמות ס"ק יד. ד"ה הא) שרצה לומר דהא דאמרו דאם רוצה עושה כב"ה או כב"ש מיירי באינו במקומו של המתיר או שכבר מתו החולקין, אבל אם הוא במקומו של המתיר ומקבל עליו ב"ד זה לעשות כקוליהו וכחומריוהו שפיר דמי, ושוב כת' שמהריב"א משמע דב"ש ובי"ה היו בעיר א' ממש, ולכן כת' שאין רשאי לעשות כב"ש או כב"ה לקולא אא"כ הורו להן על מאורע שאירע וצריכין לשאול בכל פעם כדי להקל, ואף לריטב"א אם אין החולקים בעיר א', כל עיר עושין כב"ד שלהן וא"צ לשאול בכל פעם, וכהא דבמקומו של ריה"ג היו אוכלין בשר עוף בחבל, ע"כ. ועיי' בדברות משה (שבת ס"י י ע"פ ב"ה וסו"ב).

פניני הלכה

האם יש משום אין עושין מצוות חבילות חבילות במדליק נר א' לע"נ אביו ואמו יחד

איתא בפסחים (קב) ת"ר בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום, מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום, ושני אומר עליו ברכת המזון, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך [נ"א משתחשך], גמרו (סעודתן), כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון, והשני אומר עליו קדושת היום. ומקשינן אמאי (בעינן תרי כוסות), ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא. אומר רב הונא אומר רב ששת אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד, מאי טעמא לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות [נפ"י רשב"ס דמחזי עליה כמשאול].

ותו מקשינן מהא דאם חל יו"ט במוצאי שבת אומר קידוש והבדלה על כוס אחת, ופרקינן דשאני הבדלה וקידוש חדא מילתא היא, משא"כ ברכת המזון וקידוש דתרי מילי ניהו. ופרש"י קידוש והבדלה חדא מילתא היא - דתרוייהו משום קדושת יו"ט ניהו, ובהבדלה עצמו הוא מזכיר קדושת יו"ט, דהמבדיל בין קודש לחול מברך. ומצינו בשו"ת הר צבי (ו"י"ד ס"י קצ"ה) שנשאל במי שיש לו יא"צ על אביו ואמו ביום אחד, אם צריך להדליק ב' נרות, או שר אחד עולה לשניהם. ואם מדליק נר אחד לשניהם אם יש בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות.

והשיב דלכאוי ל"ש בזה אין עושין מצוות חבילות חבילות, משום דכיבוד אב ואם מצוה אחת היא ול"ש בזה חבילות, וכעין דאמרינן בפסחים דהבדלה וקידוש חד מילתא היא, וכ"ה כיבוד אב ואם חדא מצוה היא ואין כאן בית מיחוש. ולעומת זאת י"ל דהרי האב והאם הם ב' גופים, ואם מכבדם בב"א אפשר שזה דומה להא דאין משקין ב' סוטות כאחת, ואין מטהרין ב' מצורעים, ואין עורפין שתי עגלות כאחת, אע"ג דמין מצוה אחת היא.

ומסיק שם דלהלכה נראה דיכול להדליק נר אחד ולשניהם ואין בזה משום מצוות חבילות חבילות, וראה לזה מדברי הרמ"א בהל' יוה"כ (ס"י תרי"ט ס"ד) בשם הכל בו שנוהגים שכל איש גדול או קטן עושין לו נר, גם נר לאביו ואמו שמתו, ויעוין שם באלהי רבה שכתב דמלשון זה משמע דסגי בנר אחד. והטעם שאין בזה משום מצוות חבילות חבילות יתבאר ע"פ דברי התשב"ץ (ח"ב שאלה מ"ה) לענין מילת ב' תינוקות בבת אחת דאין בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, כיון דאין הם מצוות חלוקות כברכת המזון והבדלה, ולא דמי להא דאין מטהרין ב' מצורעים בבת אחת וכן דאין משקין ב' סוטות בבת אחת, דהתם הוי כל אחת מצוה בפני עצמה לכל אחד ואחד, משא"כ מצוות מילה דרמיא על האב דכל חד וחד מחייב למימהל בריה. עכ"ת ע"ש.

וסברא נוספת מצינו בפוסקים להתייר בזה, דהנה בכתב סופר (או"ח ס"י קל"ט) נשאל אם מי שולח לעניי בבורים מיני מאכל ומשתה, יכול לכוון בזה לצאת ידי חובת משלוח מנות ומתנות לאביונים כאחד (בצירוף שיתן לעוד אביון מתנה אחרת), או דבעי לשלוח משלוח מנות בפניע ומתנות לאביונים בפניע. ובתוך דבריו שם כתב דיש מקום עיון בזה אם יש בזה משום אין עושין מצוות חבילות, ותלי ליה במח' הראשונים אם דברבם גם שייך אין עושין מצוות חבילות חבילות. ע"ש מה שהאריך בזה.

